

Hahnel, Robin Eric: Participativní ekonomika a budoucí systém

Říjen 2015

Autor je emeritním profesorem American University ve Washingtonu, DC (1976 – 2008). Absolvoval obor ekonomie na Harvardské universitě v Cambridge (1968). Je známým radikálním ekonomem a politickým aktivistou, spolu s Michaelem Albertem napsali řadu knih o marxismu, socialismu a participativní ekonomice. Jeho nejnovější kniha je „*Of the People, by the People*“ (Auckland, Soapbox Press, 2012).

Představuje zde hlavní prvky a instituty participativní ekonomiky (Parecon) – sdílené (sociální) vlastnictví výrobních prostředků, demokratické rady (výbory) zaměstnanců a jejich federativní uspořádání, rady (výbory) spotřebitelů a participativní plánování.

K jednotlivým prvkům:

Sdílené (sociální) vlastnictví – principem na rozdíl od individuálního vlastnictví je sdílení, společné vlastnictví výrobních prostředků, surovin, vodních zdrojů i uložených odpadů k recyklaci, komplexu vyrobeného zboží, zařízení, služeb a sdílení znalostí (know how, software). To vše je třeba vnímat jako všeobecné dědictví práce našich předků, proto nemá žádný jednotlivec právo o nich rozhodovat.

Demokratické rady zaměstnanců - sice každý zaměstnanec má právo jednoho hlasu, nicméně při rozhodování se přihlíží k tomu, kdo a jak je na rozhodování zainteresován, koho se rozhodování bezprostředně nebo nepřímo dotýká.

Do kompetence rad patří vytváření „rovnovážných pracovních pozic“ – pracovníci by měli rovnoměrně sdílet nezajímavé nebo obtížné činnosti (ne ale rotací na pracovních místech, specializace musí být zachována). Stanovují se zde také pravidla pro diferenciaci odměňování podle individuálního úsilí a obětavosti, aby se zabránilo individuálním výstřelkům (effort rating).

Rady spotřebitelů – každá domácnost vyjadřuje své potřeby konzumace (jak pro pracující, tak pro nepracující členy), hlasuje se a diskutuje o potřebě a spotřebě veřejných statků a volí se reprezentanti do vyšších stupňů, rozhodujících o veřejných statcích většího rozsahu a obsahu – vše v rámci participativního plánování.

Participativní plánování – je základem Pareconu. Jedná se o návrhy toho, co se má vyrábět – prostřednictvím zaměstnaneckých rad, návrhy procházejí iteračním postupem do vyšších stupňů zdola nahoru a vracejí se shora dolů (místní, regionální a celostátní úroveň). Vše řídí tzv. „rada (výbor) iteračního procesu“. Ta na začátku každého kola ohlašuje odhad ceny určitých zdrojů (přírodních, vyráběných a pracovních), sociální náklady produkce (zahrnující poškozování okolí) a sociální efekty, plynoucí ze spotřeby vyráběné produkce. Pokud je přebytek poptávky z minulého kola, odhadované ceny se zvyšují, při převisu nabídky snižují. Tím se dospívá k rozumné rovnováze spotřeby všech zdrojů i rozumnému rozsahu znečištění prostředí. Tyto iterace probíhají ve všech okruzích dané úrovně před postupem do

vyšších úrovní a každý okruh je podroben kontrole a kritice okruhů sousedících nebo souvisejících.

Spotřebitelské představy se formulují tak, že se vypočtou společenské náklady na dané zboží nebo službu a přiřadí se průměrné hodnotě koeficientu úsilí (effect rating) dané produkční skupiny (plus zaručená minimální úroveň spotřeby pro všechny stejné).

U navrhované produkce se pak zkoumá poměr sociálních benefitů k sociálním (celospolečenským) nákladům (musí být větší než 1). Tím se vyhodnotí, jsou-li spotřebitelské návrhy a návrhy produkce v participativním plánování společensky odpovědné. Spotřebitelské a zaměstnanecké rady se tak společně nutí k hledání co nejvíce optimální úrovně na každé plánovací hladině – není tedy třeba centrálního plánovacího arbitra. Návrhy jedné skupiny musí být přijaty jinou skupinou na téže úrovni. Důležitá je i procedura tvorby poptávky po veřejných statcích – vždy se rozlišují od soukromých, a to v každém kole. Tím se eliminuje sklon tržní ekonomiky veřejné statky omezovat a privatizovat.

Pracovní síla se může svobodně rozhodovat, kde se bude o práci ucházet a zaměstnanecké rady samostatně určují potřebu pracovníků. Platí jediná zásada: plat není závislý na době zaměstnání, poskytuje se až po odevzdané práci a posouzení individuálního úsilí a obětavosti pracovníka, a to jeho spolupracovníky.

Ochrana životního prostředí – ziskový sektor ignoruje vedlejší škody a náklady, především environmentální, vede k nevratnému poškozování okolí (principem je růst nebo zánik). Participativní plánování se snaží zahrnout do plánovacího procesu všechny vedlejší společenské náklady – tím se vlastně limituje nadměrná spotřeba produktů, provázených těmito vedlejšími škodami. To platí i pro regionální pohled (regiony se ve svých návrzích spotřeby budou přirozeně bránit nárůstu znečištění). Lze předpokládat, že systém participativního plánování mnohem více přihlíží k dlouhodobým efektům, k zájmům budoucích generací.

Dále také platí, že rovnoměrnější distribuce vytvořeného bohatství umožňuje, aby každý ve svých aktivitách mohl brát v úvahu i jejich vliv na životní prostředí a nebyl při tom ekonomicky limitován.

Nikdo také nebude tak bohatý, aby si zabíral pro své potřeby část přírody, zatímco ostatní, veřejně přístupné partie by chátraly.

Lze také předpokládat, že proces participativního plánování dokáže eliminovat dnešní nežádoucí jev „nadměrné spotřeby“.

Mezinárodní obchod a investice – je to otázka koexistence země s participativním plánováním se zeměmi s přežívající, kapitalistickou ekonomikou. Navrhuje se pravidlo „50%“. Jsou-li skutečně reálné rozdíly v nákladech na výrobu u různých zemí, distribuuje se zisk z obchodu mezi oba partnery, a to tak, že méně vyspělý obdrží v zásadě více než 50% efektu.

Podobně to platí pro mezinárodní investice – pokud zvyšují produktivitu u investora, více než 50% efektu by mělo být věnováno dlužníkovi (ve formě snížené úrokové míry).

Otázka ekonomické decentralizace – na rozdíl od řady současných názorů na potřebnou regionalizaci, soběstačnost a decentralizaci (centralizace často údajně snižuje celkovou efektivnost v celospolečensky vyjádřených nákladech – třeba nadměrná doprava a její vliv) nemá Parecon na tuto problematiku jednoznačný pohled. Je třeba vycházet z iteračních plánovacích procesů, které samy určí, jaký rozsah případné soběstačnosti či decentralizace výroby je optimální z hlediska společenské efektivnosti.

Otázka velikosti podniků je také něčím, co se nedá definovat předem. Participativní ekonomika se nebrání případným úsporám z rozsahu. Je ale třeba odlišit tyto úspory od snahy získat obchodní, finanční nebo monopolní výhody z velikosti (reklama, dodavatelské slevy, financování...). To není případ podniků řízených zaměstnanci v participativní plánované ekonomice. Je tu také zřejmá obtížnost zaměstnaneckého, demokratického řízení velkých podniků. Nicméně to bude opět plánovací participativní proces, který sám určí optimální rozsah.

Otázka délky pracovní doby – Parecon není schopen předurčit, jakou cestu si vyberou zaměstnanci v případě získání volného času. To jistě záleží na úrovni vývoje každé země. Délka pracovní doby se prostě musí demokraticky stanovit, ale každý zaměstnanec se může individuálně rozhodnout sám za sebe o svých preferencích.

Je růst špatný nebo dobrý – Ekonomický růst v Pareconu je jistě možný. Participativní ekonomika především rovnoměrněji distribuuje vytvořené bohatství, životní úroveň jednotlivců jistě také může a má růst. Přírodní zdroje jsou však omezené a recyklované suroviny nejsou stejně využitelné jako původní. Růst životní úrovně však nemusí být růstem materiální spotřeby, je možný, pokud bude populace konstantní a bude dost pracovní síly k vyššímu využití a rozšíření recyklace.

Parecon preferuje před spotřební ekonomikou (právě díky plánování) volbu volného času a větší využití druhotných surovin.

Časový rámec a teorie společenské změny – Parecon vyžaduje záměnu tržní ekonomiky sdíleným vlastnictvím a participativním plánováním. Většina populace musí také podporovat snahu po rozšiřování demokratických principů do pracovních vztahů, do pracovního procesu.

Nemůžeme tedy očekávat, že taková změna nastane ve velkém rozsahu, velkém počtu zemí a v blízké budoucnosti, přechodová perioda může trvat desetiletí.

Je ale několik příkladů už dnes. Venezuela zavedla řadu prvků Pareconu díky většinové podpoře obyvatelstva, trvající již více než desetiletí. Nepodařilo se ale zaměnit tržní vztahy odpovídajícím plánováním všude tam, kde existuje sektor „sdíleného vlastnictví“ (družstva, komunity, misie, veřejné kliniky, potravinářské obchody...). Podobně na Kubě – centrální tuhé plánování nebylo zaměněno za demokratické participativní. Není také důvod, aby se podobnou cestou nemohly vydat

další země (Bolívie, Uruguay, Ecuador). Víc odvahy by to chtělo v případě Řecka, Španělska nebo kdyby zvítězila levice v Portugalsku.

To ale vyžaduje popularizovat řadu prvků a pozitivních příkladů k přesvědčení většiny občanů o tom, že změna současného kapitalismu je možná (úspěšná družstva, soběstačné komunity, pozemkové trusty ve vlastnictví obcí, města praktikující participativní rozpočtování...)

Většina populace musí být přesvědčena o tom, že i obyčejní lidé jsou plně schopni si řídit ekonomiku bez kapitalistických zaměstnavatelů nebo politických komisařů.

Dnešní mocná menšina má ovšem zatím dost sil tento vývoj brzdit, tyto tendence potlačovat. Velký rozsah organizátorské práce a vzdělávacích aktivit je tedy stále před námi.

Březen 2016

Zpracoval: Ing. Jan Procházka, CSc.